

การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Creation of local history knowledge to enhance the quality of teaching
and learning for social studies students Roi Et Rajabhat University.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมระหว่างวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์นิพนธ์ของร้อยเอ็ด และการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด และศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการทดลอง คือ นักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ชั้นปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 17 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบบันทึกการเก็บข้อมูลจากเอกสาร แบบสอบถามความต้องการองค์ความรู้ในการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แบบสอบถามแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วสรุปเป็นความเรียง ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา 2) องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ต้องการมากที่สุด 3 ลำดับ ประกอบด้วย การตั้งเมืองร้อยเอ็ด บ้านเมืองในสมัยอาญา 4 และความเปลี่ยนแปลงในยุคมหานาค 3) แนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ประกอบด้วย การใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล การมุ่งพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ การพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และการพัฒนาทักษะการสื่อสาร

คำสำคัญ: การสร้างองค์ความรู้, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, การเรียนการสอน

Abstract

This research The objectives include 1) to study Historiography related to Roi Et 2) to study the creation of knowledge about local history of Roi Et 3) To study ways to use local history knowledge of Roi Et in teaching and learning. Using a mixed research method between historical research methods to study Roi Et's historical documents. and survey research to study the creation of local historical knowledge in Roi Et. and study methods for using knowledge of Roi Et local history in teaching and learning.

The target group used in the experiment was social studies students. Roi Et Rajabhat University, 4th year, 2nd semester, academic year 2023, number of 17 people, which were obtained through purposive selection. The tools used in the research include: Record form for collecting data from documents Questionnaire on knowledge needs for teaching local history subjects. Questionnaire on guidelines for using knowledge of Roi Et local history in teaching and learning. Qualitative data were analyzed using content analysis and summarized in essays. Quantitative data were analyzed using averages. standard deviation.

The results of the research found that 1) Historiography related to Roi Et which is the Primary sources, consisting of the legend of the city of Champasak of Phraya Maha Amatayathibodi Chronicles of Isan Province by Amonwongwijiit and the chronicles of the northeastern region of Phraya Khattiyawongsa. 2) The 3 most desired items of local history knowledge in Roi Et include: the establishment of Roi Et city. The country during the local governor Period and changes in the Monthon Thesaphiban era. 3) Guidelines for using knowledge of Roi Et local history in teaching and learning to raise the quality of teaching for social studies students. Roi Et Rajabhat University consists of using the principles of active learning management. Developing logical thinking skills Focusing on developing attitudes from studying history Developing questioning skills and developing communication skills.

Keywords: Knowledge creation, local history, teaching and learning.

ความเป็นมาของปัญหา

ให้วิจารณ์ พานิช (2555) กล่าวว่าประวัติศาสตร์ เป็นสาระวิชาหลัก (Core Subjects) ในการเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness) การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ตลอดจนทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural Understanding) นับเป็นการเตรียมเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้าสู่โลกที่มีความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วให้สามารถดำรงชีวิตภายใต้ความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างผาสุก (วิจารณ์ พานิช. 2555: 15 - 22) และวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) นักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงได้สรุปถึงประโยชน์ของประวัติศาสตร์ว่าเป็นวิชาที่มีส่วนในการพัฒนาภูมิปัญญาของคนในชาติ เพราะเป็นวิชาที่สร้างนักคิดและปัญญาชน ตลอดจนมีบทบาทสำคัญในการท้าทายการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์

แม้นักวิชาการทั้งสองท่านในข้างต้นให้ความสำคัญต่อวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะเครื่องมือในการฝึกฝนทักษะ และความคิดของผู้เรียน แต่ยงยุทธ ชูแว่น (2551) นักประวัติศาสตร์คนสำคัญอีกท่านหนึ่งกลับให้ความสำคัญต่อเนื้อหาในวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะเครื่องมือในการกล่อมเกลาคติของผู้เรียนให้มีความรัก และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ทั้งยังสามารถเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจต่อชีวิต และมีทัศนคติที่ดีงามในการรับรู้ต่อโลก และสำหรับบุคคลทั่วไปประวัติศาสตร์ก็ล้วนแต่เป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อาจ

เป็นเหมือนชุมพลของชุมชนในการบอกเล่าถึงวันวานอันหวานชื่น ความสามัคคี และการแก้ไขปัญหาในยามวิกฤต เพื่อร่วมสร้างอนาคตอันเข้มแข็งได้ (ยงยุทธ ชูแว่น. 2551 : 246 - 253) สอดคล้องกับสีลาภรณ์ บัวสาย (2547) ที่กล่าวว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ รากเหง้า และเป็นฐานสำคัญหนึ่งในการสร้างพลังความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน และยังเป็นฐานของการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศได้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถปลูกพลังชุมชนผ่านฐานสำคัญ 4 ฐาน ประกอบด้วย 1) ฐานทรัพยากร 2) เครือข่ายทางสังคม 3) ระบบความรู้ 4) วัฒนธรรมและความเชื่อ อันเป็นบันไดที่จะสร้างความยั่งยืนของชุมชนอย่างมีสมดุล (สีลาภรณ์ บัวสาย. 2547 : 9 - 31)

ผู้วิจัยเชื่อว่า แท้จริงแล้วความรู้ทางประวัติศาสตร์ย่อมสามารถทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ทั้งทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และสามารถสร้างเจตคติที่ดีให้แก่ผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน ด้วยว่าเป็นวิชาที่ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการจดจำเนื้อหาเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นวิชาที่ต้องอาศัยการฝึกฝนทางความคิด เช่นการตั้งคำถาม และการสังเกต การค้นคว้าหลักฐาน และการอธิบายอย่างมีเหตุผล

อย่างไรก็ดี ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในร้อยเอ็ดนั้น มีประเด็นสำคัญคือการขาดความรู้เกี่ยวกับงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เป็นหลักฐานขั้นต้น จากการสำรวจครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาที่มาจากอินเทอร์เน็ต และเอกสารราชการที่ไม่มีความน่าเชื่อถือ เนื่องจากเอกสารเหล่านี้ไม่ได้มีการประเมินคุณค่าของหลักฐานว่ามีหลักฐานรองรับมากน้อยเพียงใด เช่นในเอกสารแผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2566 – 2570 (ฉบับทบทวน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 หน้าที่ 9 เล่าถึงประวัติศาสตร์ของร้อยเอ็ดว่า

“...เรียกว่า เมืองสาเกตนคร แห่งอาณาจักรกุลทระ ต่อมามาอาณาจักรกุลทระถึงคราวเสื่อม เมืองสาเกตรางไป บริเวณรอบบึงสระมิตินกมขึ้นทั่วไป จึงเรียกบริเวณนั้นว่า บานกม...” (สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. 2565 : 9)

ข้อความในเอกสารจากสำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ อ้างถึงประชุมพงศาวดารภาคที่ 4 ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2458 แต่เมื่อผู้วิจัยตรวจสอบเอกสารดังกล่าวแล้วพบว่าไม่มีข้อความข้างต้นในเอกสารดังกล่าวแต่อย่างใด คงเป็นการเขียนตามความเข้าใจของผู้เรียบเรียง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริง เนื่องจากจนปัจจุบันนี้ยังไม่พบหลักฐานว่าเมืองโบราณอันเป็นที่ตั้งเมืองร้อยเอ็ดปัจจุบันนี้มีชื่อเรียกว่าอย่างไร การอ้างข้อความที่ไม่ได้มีจริงในเอกสารที่กล่าวอ้างจึงย่อมสร้างความเสียหายให้แก่การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์อย่างมีอาจประเมินได้

ปัญหาที่พบจากครูผู้สอนในจังหวัดร้อยเอ็ดนี้ สอดคล้องกับข้อสังเกตของวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) ที่ว่าการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ถือเป็นกระบวนการทางปัญญา หัวใจของวิชาประวัติศาสตร์อยู่ที่การวิเคราะห์หรือตีความจากเอกสารหลักฐานปฐมภูมิ แต่สังคมไทยในปัจจุบัน คนไทยทั่วไปรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ผ่านสื่อ ทั้งที่เป็นสื่อแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยที่ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลที่เขียนจากเอกสารหลักฐานทุติยภูมิเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจทำให้ครูอาจารย์ที่สอนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับชั้นต่าง ๆ แทบไม่รู้จักหรือมีโอกาสได้ใช้เอกสารหลักฐานปฐมภูมิในการจัดการเรียนการสอน ด้วยเหตุนี้การประมวลความรู้เรื่องประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เป็นหลักฐานขั้นต้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารขั้นต้นเพื่อประเมินคุณค่าในฐานหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ปฐม คเนจร) และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาชัยวงศา (เหลา ณ ร้อยเอ็ด) เพื่อประมวลความรู้ให้ครูผู้สอนประวัติศาสตร์ในจังหวัดร้อยเอ็ดสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนได้ โดยมีคำถามหลักในการวิจัยว่าการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีควรเป็นอย่างไร อันจะเป็นการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดให้มีความทันสมัย และเข้าใจในความสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

การวิจัยแบบผสมระหว่างวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์นิพนธ์ของร้อยเอ็ด และการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด และศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร

1) นักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ชั้นปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 56 คน

2.2 กลุ่มตัวอย่างการวิจัย

1) นักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ชั้นปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์คัดเลือกจากผู้ผ่านการฝึกประสบการณ์วิชาชีพในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ในจังหวัดร้อยเอ็ด และได้สอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ จำนวน 17 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.1 แบบบันทึกการเก็บข้อมูลจากเอกสาร เป็นแบบบันทึก ที่ประกอบด้วย หัวข้อชื่อเอกสาร ประเด็นสำคัญ และเลขหน้า เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย 1) ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี 2) พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และ 3) พงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา

3.2 แบบสอบถาม มี 2 ตอน ประกอบด้วย 1) ความต้องการองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 5 ข้อ 2) แบบสอบถามแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 10 ข้อ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ดำเนินการศึกษาเอกสารชั้นต้นประกอบด้วย 1) ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี 2) พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และ 3) พงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา แล้วบันทึกข้อมูลในแบบบันทึกข้อมูล

4.2 ดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านระบบ Google form สำหรับนักศึกษาที่เคยสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดจำนวน 17 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ดำเนินการศึกษาเอกสารชั้นต้นประกอบด้วย 1) ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี 2) พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และ 3) พงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา แล้วบันทึกข้อมูลในแบบบันทึกข้อมูล เพื่อตรวจสอบที่มา ผู้แต่ง ความสอดคล้อง และความแตกต่างของเอกสารทั้ง 3 ชิ้น แล้วสรุปเป็นความเรียง

5.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำไปเทียบเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาการสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยมีผลการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ร้อยเอ็ด

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาศัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา ซึ่งงานประวัติศาสตร์นิพนธ์เหล่านี้เกิดขึ้นท่ามกลางบรรยากาศความตึงเครียดในการอ้างสิทธิเหนือดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงระหว่างสยาม และฝรั่งเศส ในราวรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องถึงราวแผ่นดินรัชกาลที่ 5 (เดช บุนนาค. 2566 : 14-15)

ท่ามกลางการอ้างสิทธิดังกล่าว ประวัติศาสตร์คือเครื่องมือสำคัญในการอ้างความเป็นเจ้าของพื้นที่และผู้คน ดังในคำขึ้นต้นของพงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตรซึ่งประกาศอย่างตรงไปตรงมาว่า

“...พระราชอาณาจักรสยามภาคหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างแลติจูดเหนือ 13 องศา ถึง 16 องศา ลองติจูดตะวันออก 103 องศา ถึง 105 องศา ตรงทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพมหานคร (บางกอก) ซึ่งเรียกว่ามณฑลอิสานนั้น เปนมณฑลใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งนับเข้าในมาตราเปนมณฑลชั้นที่ 1 เดิมมีอาณาเขตทางฝ่ายตะวันออกข้ามแม่น้ำโขงไปจนถึงเขาบันทัดต่อแดนญวน ครั้นมาเมื่อปี ร.ศ. 112 ประเทศสยามได้ยกอาณาเขตทางฝั่งโขงตะวันออกถ่วงซ้าย แลทั้งเกาะดอนในลำน้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นอาณาเขตมณฑลอิสานข้างตะวันออกในปัจจุบันนี้จึงคงเพียงจดลำน้ำโขง ฝั่งตะวันตกเท่านั้น...” (อมรวงศ์วิจิตร. 2539 : 1)

ตำนานเมืองนครจำปาศัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นในราวพุทธศักราช 2428 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานชิ้นนี้เริ่มต้นกล่าวถึงพระครูโพนเสม็ด และกล่าวถึงการก่อตั้งเมืองทุ่ง ซึ่งเป็นรากเหง้าของเมืองร้อยเอ็ด ดังความว่า

“...เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรจึงจัดตั้งบ้านอำเภอโขง ขึ้นเป็นเมืองโขง ให้จารย์ฮวดเป็นเจ้าเมืองรักษาอาณาเขตที่ตำบลนั้น ให้จารย์เสียงข้างขึ้นไปเป็นเจ้าเมืองศรีครือเตา(นครเตา) ให้จารย์แก้วเป็นเจ้าเมืองทุ่งรักษาเขตแดน...” (กรมศิลปากร. 2545 : 221)

พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เริ่มเขียนขึ้นในราวพุทธศักราช 2447 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานชิ้นนี้นับเป็นงานประวัติศาสตร์การเมืองที่มีคุณค่าในฐานะหลักฐานชั้นต้นที่สะท้อนมุมมองของชนชั้นนายสยามที่มีต่ออดีตของดินแดนอีสานอย่างชัดเจน โดยเฉพาะความพยายามจัดระเบียบอดีตของอีสานให้เป็นไปตามคติการยกบ้านขึ้นเป็นเมืองที่ประกอบไปด้วยการมีนามหมู่บ้านเดิม และการได้รับพระราชทานนามจากกรุงเทพมหานคร ฯ

พงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เขียนขึ้นในราวพุทธศักราช 2454 เป็นหลักฐานชั้นต้นที่เขียนโดยผู้มีเชื้อสายของผู้ปกครองพื้นเมือง และต่อมาทำราชการในระบบใหม่จนสามารถขึ้นสู่ตำแหน่งผู้ว่าราชการได้สำเร็จ เอกสารนี้นอกจากให้ข้อมูลตั้งแต่การตั้งเมืองร้อยเอ็ดแล้ว ยังทำให้ทราบว่าทำไมบรรดาผู้ปกครองพื้นเมืองจึงมีความอ่อนไหวประมาททางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง นั่นเพราะสิทธิธรรมอำนาจของทุกตำแหน่งในการปกครองเมืองล้วนเกิดจากการแต่งตั้งของสยาม การขึ้นสู่ตำแหน่งเหล่านี้จึงต้องอาศัยการทำความดีความชอบต่อสยามเป็นหลัก มิได้เกิดจากการส่งสมภารมีในพื้นที่จึงปรากฏว่ากรมการเมืองอาจถูกลอบทำร้ายได้อย่างง่ายดาย

งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้ง 3 เรื่องนี้ จึงถือเป็นหลักฐานชั้นต้นในที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวเชื่อมต่อการระหว่างการตั้งเมืองร้อยเอ็ด การปกครองด้วยเจ้าพื้นเมืองรูปแบบอาญา 4 และสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดได้เป็นอย่างดี

2. การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด

จากการสำรวจนักศึกษาที่เคยสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด จำนวน 17 คน ในประเด็นความต้องการองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด มีผลสำรวจดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 ความต้องการองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด

ลำดับ	ประเด็นสำคัญ	คะแนน	การแปลผล
1	การตั้งเมืองร้อยเอ็ด	4.76	มากที่สุด
2	บ้านเมืองในสมัยอาญา 4	4.59	มากที่สุด
3	ความเปลี่ยนแปลงในยุคมณฑลเทศาภิบาล	4.41	มากที่สุด
4	สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในร้อยเอ็ด	4.12	มาก
5	สภาพทั่วไปของร้อยเอ็ด	4.06	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่าองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ต้องการมากที่สุด 3 ลำดับแรก ประกอบด้วย การตั้งเมืองร้อยเอ็ด บ้านเมืองในสมัยอาญา 4 และความเปลี่ยนแปลงในยุคมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งจากการศึกษาหลักฐานขั้นต้นจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้ง 3 เรื่องประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี พงศาตมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา ร่วมกับหลักฐานเอกสารอื่น ๆ สามารถสังเคราะห์เนื้อหาได้ดังนี้

การตั้งเมืองร้อยเอ็ด

เมืองร้อยเอ็ด ที่ต่อมากลายเป็นจังหวัดร้อยเอ็ด ก่อตั้งโดยท้าวทนต์ในราวพุทธศักราช 2318 แต่หากจะกล่าวถึงต้นเค้าสาเหตุของการตั้งเมืองร้อยเอ็ดอย่างแท้จริงแล้ว คงต้องย้อนกลับไปราว พุทธศักราช 2231 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ราชสำนักเวียงจันทน์เกิดความขัดแย้งแก่งแย่งอำนาจ ส่งผลให้กลุ่มเจ้านายชนชั้นสูง และผู้มีความรู้ทางศาสนาต่างหลบหนีภัยการเมืองติดตามพระครูโพนสะเม็ดมาทำนุบำรุงศาสนาและอาณาจักรสองฝั่งโขงสถาปนาเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธกุลเป็นเจ้านครจำปาสัก (สิลา วีระวงส์. 2540 : 115 – 125.)

จากนั้นในราว พุทธศักราช 2256 เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธกุลจึงให้จารแก้ว หรือเจ้าแก้วมงคลผู้ใกล้ชิดกับพระครูโพนสะเม็ด ยกผู้คนเข้ามาตั้งเมืองทุ่งเป็นศูนย์กลางสำคัญของบ้านเมืองในทุ่งกุลาร้องไห้ และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของหลายเมืองอีสานในกาลต่อมา

จารแก้ว มีบุตรชาย 3 คน คือ ท้าวมิต ท้าวทนต์ และท้าวเพ จารแก้วครองเมืองทุ่งจนราวพุทธศักราช 2277 จึงถึงแก่กรรม ท้าวมิตได้เป็นเจ้าเมือง ท้าวทนต์เป็นอุปฮาด ในช่วงนั้นนครจำปาสักเกิดความขัดแย้งแก่งแย่งอำนาจระหว่างพี่น้อง จึงไม่ได้ติดตามมาว่ากล่าวเอาส่วยสาอากรเมืองทุ่งจึงตั้งเป็นอิสระ ท้าวมิตมีบุตรชาย 2 คน ผู้พี่ชื่อท้าวเชียง ผู้น้องชื่อท้าวสุน (เหลา ณ ร้อยเอ็ด. 2509 : 38 - 39)

ท้าวมิตได้เป็นเจ้าเมืองทุ่ง จนราว พุทธศักราช 2293 จึงถึงแก่กรรม ท้าวทนต์ผู้น้องจึงได้ขึ้นเป็นเจ้าเมือง แต่ท้าวเชียงท้าวสุนไม่พอใจจึงหลบหนีลงไปขอกำลังจากสยามมาปราบปรามท้าวทนต์ (เหลา ณ ร้อยเอ็ด. 2509 : 40)

ด้วยเหตุนี้ท้าวทนต์จึงต้องพาครอบครัวหลบหนีมาอยู่ที่ริมทุ่งตะหมุม ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าบ้านดงเมืองจอก ท้าวเชียงจึงได้เป็นเจ้าเมือง ท้าวสุนได้เป็นอุปฮาด อย่างไรก็ตามการหายตัวไปของท้าวทนต์สร้างความพิโรธให้แก่พระเจ้ากรุงสยามเป็นอันมาก เนื่องจากทรงเห็นว่าแม่ทัพนายกองควรนำตัวท้าวทนต์มาว่ากล่าวให้ดีขึ้น ข้าราชการจากสยามจึงออกค้นหาท้าวทนต์ เพื่อว่ากล่าวรอมชอมกับท้าวเชียง ท้าวสุน แล้วตั้งให้ท้าวทนต์เป็นเจ้าเมืองแยกมาตั้งดงกลุ่มที่เป็นเมืองร้างแต่เดิมเป็นเมืองร้อยเอ็ด (เหลา ณ ร้อยเอ็ด. 2509 : 41 - 42)

ความน่าสนใจในเรื่องนี้อยู่ที่ว่า เหตุใดท้าวทนต์จึงตั้งชื่อเมืองใหม่ของตนว่าเมืองร้อยเอ็ด ซึ่งเคยมีคำอธิบายว่าเพราะท้าวทนต์รู้ว่าเมืองแห่งนี้มีนามเดิมว่าร้อยเอ็ด เช่นในพงศาวดารเมืองมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ปฐม คเนจร) มีการตีความเพิ่มเติมเปลี่ยนดงกลุ่มให้กลายเป็นบ้านกุ่ม มีนามเดิมว่าร้อยเอ็ด ดังนี้

“...ขอยกบ้านกุ่มซึ่งเป็นที่เมืองร้อยเอ็ดเก่าเป็นเมือง จึงโปรดให้ท้าวทนต์เป็นพระขัติยวงษาเจ้าเมือง ยกบ้านกุ่มขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ดตามนามเดิม...” (ปฐม คเนจร. 2545 : 302)

บ้านเมืองในสมัยอาญา 4

เมืองร้อยเอ็ดก่อตั้งขึ้นในราวพุทธศักราช 2318 และช่วงเวลานี้เป็นราวพุทธศักราช 2441 เป็นระยะเวลาที่สยามให้คนท้องถิ่นปกครองตนเองโดยมีส่วยเป็นสิ่งแลกเปลี่ยน ซึ่งด้วยเหตุปัจจัยจากความวุ่นวายทางการเมืองภายในของสยามและระยะทางอันห่างไกล ควรส่งผลให้การกำกับควบคุมของสยามต่อเมืองร้อยเอ็ด เป็นไปโดยยากลำบาก แต่เป็นธรรมดาของประวัติศาสตร์ที่มักมีสิ่งที่น่าแปลกใจอยู่เสมอ เพราะแท้จริงแล้วการปกครองของสยามกลับเป็นไปด้วยความราบคาบ แม้อาจมีเหตุการณ์ความไม่สงบในบางครั้ง แต่สุดท้ายสยามกลับเป็นผู้ชนะอยู่เสมอ อะไรคือสาเหตุที่ทำให้การควบคุมระยะไกลของสยามเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้นควรพิจารณาที่รูปแบบการปกครองของท้องถิ่นเป็นหลักนั้นคือการปกครองในรูปแบบอาญา 4 ว่าส่งผลต่อการเมืองสังคม และเศรษฐกิจของเมืองร้อยเอ็ดในช่วงพุทธศักราช 2318 – 2441 อย่างไร ดังต่อไปนี้

อาญา 4 คือระบบการควบคุมกำลังคน จัดตำแหน่งการปกครอง และการควบคุมออกเป็น 4 กอง คือ กองเจ้าเมือง กองอุปฮาด กองราชวงศ์ กองราชบุตร โดยให้ราษฎรหรือที่เรียกว่าไพร่บ้านพลเมืองเลือกขึ้นทะเบียนไพร่พลในกองใดกองหนึ่งตามความสมัครใจ อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของการปกครองแบบอาญา 4 เป็นระบบการคานอำนาจระหว่างเจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้ล้วนได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนักสยาม ดังนั้น อำนาจทางการเมืองของเจ้าเมืองจึงเกิดจากการสนับสนุนของอำนาจภายนอกมาตั้งแต่ต้น และกล่าวให้ชัดเจนไปกว่านั้นคือทุกตำแหน่งในอาญา 4 นั้นล้วนมาจากการแต่งตั้งจากสยามทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าความมั่นคงทางการเมืองของชนชั้นปกครอง จึงเป็นเรื่องของการทำให้สยามพึงพอใจ มากกว่าการทำให้กรมการเมืองที่ทำงานด้วยกันให้การยอมรับ

ดูเหมือนว่า การแบ่งไพร่บ้านพลเมืองเป็นกองตามความสมัครใจอันควรเป็นหลักการที่ดีจะมีปัญหาเล็กน้อย โดยเฉพาะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเจ้าเมืองในกรณีอุปฮาดไม่ใช่ลูกเจ้าเมืองเมื่อตำแหน่งเจ้าเมืองว่างลง แล้วเลื่อนอุปฮาดที่ไม่ใช่บุตรของเจ้าเมืองคนเดิมขึ้นครองเมือง คำถามสำคัญคือจะอย่างไรกับคนในกองเจ้าเมืองคนเดิม ระหว่างให้ขึ้นสังกัดต่อเจ้าเมืองคนใหม่ หรือให้เป็นคนของลูกเจ้าเมืองคนเดิม นอกจากนี้ ยังมีคำถามต่อไปอีกว่า แล้วคนในสังกัดอุปฮาดคนเดิมควรเลื่อนไปเป็นคนในกองเจ้าเมืองตามนายเดิม หรือควรสังกัดอุปฮาดคนใหม่ เหตุการณ์ทำนองนี้เคยเกิดขึ้นเมื่อครั้งที่ท้าวमितเจ้าเมืองทุ่งเสียชีวิต แล้วท้าวทนต์น้องเลื่อนจากอุปฮาดมาครองเมือง ต่อมาจึงถูกต่อต้านจากท้าวเชียงและท้าวสุนผู้เป็นบุตรของท้าวमित จนกาลต่อมาสองพี่น้องต้องนำกำลังจากสยามมายึดอำนาจการปกครองจากอาของตน นอกจากความขัดแย้งจากการแย่งชิงตำแหน่งเจ้าเมืองระหว่างอาและหลานแล้ว ความขัดแย้งจากการแย่งชิงตำแหน่งเจ้าเมืองในหมู่พี่น้องยังเป็นปัญหาที่พบได้จากการปกครองแบบอาญา 4 ดังเมื่อครั้งที่พระยาขัติยวงษา (สีลัง) เจ้าเมืองคนที่ 2 ของเมืองร้อยเอ็ดถึงแก่กรรม เวลานั้นบุตรชายคนที่ 3 คือท้าวตาดอุปฮาดเมืองหนองหารกำลังลงไปรับสัญญาบัตรเป็นพระพิไชยสุริยวงษ์ เจ้าเมืองโพนพิไชย ได้ให้ท้าวจันผู้ถือบอกแจ้งการสิ้นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดไปแจ้งแก่สยามว่าบุตรชายพระยาขัติยวงษา (สีลัง) มีเพียงท้าวตาดเท่านั้นทั้งที่แท้จริงแล้วพระยาขัติยวงษา (สีลัง) มีบุตรชายหลายคนทำราชการในเมืองร้อยเอ็ดนั่นเอง ท้าวตาดหรือพระพิไชยสุริยวงษ์ ได้รักษาราชการเมืองร้อยเอ็ด จึงยกครอบครัวจากเมืองโพนพิไชยมาอยู่ยังจวนของบิดาในเมืองร้อยเอ็ด ต่อมายามค่ำได้มีการนัดเล่นโปกกัน ปรากฏว่าจันจับเอาทวนแทงพระพิไชยสุริยวงษ์ถึงแก่ความตาย เมื่อมีการสืบสวนพบว่าราชบุตรสุวรรณ์น้องชายของพระพิไชยสุริยวงษ์เป็นผู้ว่าจ้างจันปลิดชีพพี่ชายของตน

การแต่งตั้งตำแหน่งอาญา 4 จากผู้มีความสามารถภายนอก คือความอ่อนแอในประเพณีการปกครองอันเข้มแข็ง ซึ่งส่งผลให้เกิดความแตกแยกในหมู่ผู้ปกครอง ทั้งที่จริงล้วนเป็นเครือญาติที่ควรจะสามารถผนึกกำลังกันจนเป็นปัญหาสำหรับการควบคุมระยะไกลของสยาม เพราะเมื่อทุกคนในคณะอาญา 4 ล้วนมีโอกาสเติบโตในหน้าที่การงานจากการแต่งตั้งของสยาม การสร้างอำนาจ และการยอมรับภายในกลุ่มจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญน้อยกว่าการทำให้สยามพึงพอใจ ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นได้ว่าประเพณีการปกครองแบบอาญา 4 เป็นการพึ่งพิงอำนาจจากภายนอกในการแต่งตั้งคณะผู้นำสูงสุดในเมือง แล้วใช้อำนาจนั้นกำกับควบคุมผู้คนภายในอีกต่อหนึ่ง และคล้ายว่าระบบนี้ถูกออกแบบไว้เพื่อให้เมืองเล็กไม่อาจเป็นหนึ่งเดียวได้โดยง่าย เนื่องจากตำแหน่งในอาญา 4 ไม่ได้แต่งตั้งกันเองภายในเมือง หากได้รับการแต่งตั้งจากอำนาจภายนอก จึงอาจแต่งตั้งกลุ่มคนที่มีความขัดแย้งกันเป็นทุนเดิมเข้าคานอำนาจในคณะอาญา 4 ตัวอย่างเช่น การที่สยามแต่งตั้งท้าวอ่อนบุตรท้าวทนต์ไปครองเมืองสุวรรณภูมิแล้วต่อมาจึงมีเรื่องฟ้องร้องกันจนเป็นที่วุ่นวายติดพันนานหลายปี หรือการแต่งตั้งเจ้าพรหมเทวานุเคราะห์ห้วยแก้วเชื้อสายของพระเจ้าสิริบุญสารเป็นเจ้าเมืองอุบลราชธานีเหนือลูกหลานของพระวอพระตาซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งเช่นกัน

ระบบดังกล่าว จึงส่งเสริมให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะผู้ปกครองเมือง จนไม่อาจรวมตัวเป็นปึกแผ่น เพื่อต่อต้านอำนาจของผู้ต่างชาติ อย่างไรก็ตามหากกล่าวอย่างยุติธรรมแล้ว คงต้องไม่ลืมว่าสยามไม่ได้เป็นฝ่ายเดียวที่โยงอำนาจมาที่ท้องถิ่นเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เป็นฝ่ายท้องถิ่นเองมากกว่าที่พยายามเชื่อมโยงอำนาจของสยามมาสู่ตนอย่างแข็งขัน นั่นอาจเป็นเพราะแท้จริงแล้วการอยู่ใต้การรับรองของสยามคือความมั่นคงทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นมากกว่าสิ่งอื่นใด

ความเปลี่ยนแปลงในยุคมณฑลเทศาภิบาล

การคุกคามของมหาอำนาจชาติตะวันตกอันเนื่องมาจากลัทธิอาณานิคม (Colonialism) ทั้งอังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สยามต้องเร่งรัดการปฏิรูปการปกครองเพื่อให้การบริหารจัดการบ้านเมืองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องต่อเหตุการณ์ผ่านการสร้างระบอบราชการสมัยใหม่ที่เรียกว่ามณฑลเทศาภิบาล ก่อนเข้าสู่การจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เมืองร้อยเอ็ดมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการเมืองค่อนข้างมาก เพราะสยามเปิดโอกาสให้ปกครองตนเอง ถ้าผู้นำคนใดสามารถรวบรวมกรมการเมืองให้สนับสนุนตนได้ย่อมสามารถเข้าสู่ตำแหน่งเจ้าเมืองได้โดยง่าย สยามมีความพยายามหลายครั้งในการส่งข้าหลวงเข้ามาสำรวจจำนวนผู้คน และเร่งรัดส่วย เช่นในพุทธศักราช 2379 และพุทธศักราช 2402 ในการสำรวจเหล่านั้นทำให้สยามทราบว่าการสำรวจจำนวนชายฉกรรจ์ที่แท้จริงนั้นมีความยุ่งเหยิงวุ่นวายเป็นอย่างยิ่ง เพราะปัญหาเรื่องเขตแดนที่ทับซ้อน และปัญหาเรื่องสังกัดของเลกแต่ละคน

ความล้มเหลวของระบบการควบคุมกำลังคนของการปกครองแบบประเพณีพื้นเมือง คงเป็นปัจจัยภายในสำคัญประการหนึ่ง ที่ส่งผลให้สยามต้องปรับปรุงการปกครองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เนื้อหาหลักของการปฏิรูปการปกครองคือการยกเลิกรูปแบบ “กินเมือง” ที่กรมการเมืองหาประโยชน์เอาจากอำนาจของตนโดยที่ส่วนกลางไม่มีทางทราบได้เลยว่ามีจำนวนคนแท้จริงมากน้อยเพียงใด และเก็บส่วยได้แท้จริงจำนวนเท่าใด มาเป็นระบบระบบที่รับเงินเดือนจากหลวง ที่ทางการสามารถเอาผลประโยชน์อันมิชอบออกจากมือของกรมการเมืองระบบเก่า การขาดแคลนผู้เข้าไจระบอบราชการสมัยใหม่ ขาดแคลนอาคารสถานที่ และขาดแคลนงบประมาณ เป็นปัญหาสำคัญของการปฏิรูปการปกครอง ด้วยเหตุนี้จึงมีการส่งข้าราชการจากสยามเป็นข้าหลวงไปฝึกหัดจัดเตรียมงานราชการในเมืองต่าง ๆ จากนั้นจึงมีการรวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ ตามลุ่มน้ำให้มีศูนย์กลางที่เดียวเรียกว่าบริเวณเมือง ซึ่งเมืองร้อยเอ็ดอยู่ในที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อันเป็นศูนย์กลางโดยธรรมชาติของเมืองในกลุ่มแม่น้ำชีและเมืองสุวรรณภูมิ จึงกลายเป็นที่ทำการของบริเวณเมืองอันประกอบด้วย ร้อยเอ็ด สุวรรณภูมิ มหาสารคาม กมลาไสยและกาฬสินธุ์

เมื่อถึงพุทธศักราช 2454 เมืองร้อยเอ็ดกลายเป็นศูนย์กลางของมณฑลร้อยเอ็ด โดยแบ่งมณฑลอีสานออกเป็น 2 มณฑล ประกอบด้วย มณฑลอุบลราชธานี และมณฑลร้อยเอ็ด แต่จากปัญหาเศรษฐกิจของประเทศส่งผลให้มณฑลร้อยเอ็ดถูกยุบกลายเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลนครราชสีมาใน พุทธศักราช 2469 จนถึงเดือนมิถุนายน พุทธศักราช 2475 เกิดการปฏิวัติสยามขึ้นและมีการยกเลิกมณฑลเทศาภิบาลในปัดต่อมา ร้อยเอ็ดจึงเข้าสู่สมัยใหม่ในการปกครองแบบประชาธิปไตยตั้งแต่บัดนั้น

3. แนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

จากการสำรวณักศึกษาที่เคยสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ด จำนวน 17 คน ในประเด็นแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด มีผลสำรวจดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 แนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

ลำดับ	ประเด็นสำคัญ	คะแนน	การแปรผล
1	การใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก	4.71	มากที่สุด
2	การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล	4.65	มากที่สุด
3	การมุ่งพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์	4.59	มากที่สุด
4	การพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม	4.47	มากที่สุด

5	การพัฒนาทักษะการสื่อสาร	4.35	มากที่สุด
6	การพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา	4.18	มาก
7	การปลูกฝังความภาคภูมิใจในชาติ	3.82	มาก
8	การปลูกฝังความภาคภูมิใจในท้องถิ่น	3.76	มาก
9	การพัฒนาทักษะการจำ	3.71	มาก
10	การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	3.65	มาก

จากตาราง 2 พบว่าแนวทางการนำองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด 5 อันดับแรก ประกอบด้วย การใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล การมุ่งพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ การพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และการพัฒนาทักษะการสื่อสาร ทั้ง 5 ข้ออยู่ในระดับมากที่สุด

จากผลการสำรวจนี้ทำให้เห็นได้ว่า การสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีควรใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล และพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และพัฒนาทักษะการสื่อสาร มากกว่าการมุ่งการท่องจำ และการมุ่งพัฒนาผลการเรียนเป็นหลัก

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยที่พบว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น ประกอบด้วย ตำนานเมืองนครจำปาสัก ของพระยามหาอำมาตยาธิบดี พงศาวดารมณฑลอีสานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร และพงศาวดารภาคอีสานของพระยาขัติยวงศา งานประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้ง 3 เรื่องนี้ ถือเป็นหลักฐานชั้นต้นในที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวเชื่อมต่อการตั้งเมืองร้อยเอ็ด การปกครองด้วยเจ้าพื้นเมืองรูปแบบอาญา 4 และสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดได้เป็นอย่างดี ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) ที่ว่าการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ถือเป็นกระบวนการทางปัญญา หัวใจของวิชาประวัติศาสตร์อยู่ที่การวิเคราะห์หรือตีความจากเอกสารหลักฐานปฐมภูมิ แต่สังคมไทยในปัจจุบัน คนไทยทั่วไปรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ผ่านสื่อ ทั้งที่เป็นสื่อแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยที่ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลที่เขียนจากเอกสารหลักฐานทุติยภูมิเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจทำให้ครูอาจารย์ที่สอนวิชาประวัติศาสตร์ในระดับชั้นต่าง ๆ แทบไม่รู้จักหรือมีโอกาสได้ใช้เอกสารหลักฐานปฐมภูมิในการจัดการเรียนการสอน

จากผลการวิจัยที่พบว่า องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ต้องการมากที่สุด 3 ลำดับ ประกอบด้วย การตั้งเมืองร้อยเอ็ด บ้านเมืองในสมัยอาญา 4 และความเปลี่ยนแปลงในยุคมณฑลเทศาภิบาล ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับยงยุทธ ชูแว่น (2551) ที่ให้ความสำคัญต่อเนื้อหาในวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะเครื่องมือในการกล่อมเกล่าเจตคติของผู้เรียนให้มีความรัก และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ทั้งยังสามารถเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจต่อชีวิต และมีทัศนคติที่ดีงามในการรับรู้ต่อโลก และสำหรับบุคคลทั่วไปไปประวัติศาสตร์ใกล้ตัวเช่นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อาจเป็นเหมือนชุมพลึงของชุมชนในการบอกเล่าถึงวันวานอันหวานชื่น ความสามัคคี และการแก้ไขปัญหาในยามวิกฤต เพื่อร่วมสร้างอนาคตอันเข้มแข็งได้ และสอดคล้องกับสีลาภรณ์ บัวสาย (2547) ที่กล่าวว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือรากเหง้า และเป็นฐานสำคัญหนึ่งในการสร้างพลังความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน และยังเป็นฐานของการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศได้ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถปลูกพลังชุมชนผ่านฐานสำคัญ 4 ฐาน ประกอบด้วย 1) ฐานทรัพยากร 2) เครือข่ายทางสังคม 3) ระบบความรู้ 4) วัฒนธรรมและความเชื่อ อันเป็นบันไดที่จะสร้างความยั่งยืนของชุมชนอย่างมีสมดุล

จากผลการวิจัยที่พบว่า การสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีควรใช้หลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล และพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และพัฒนาทักษะการสื่อสาร มากกว่าการมุ่งการท่องจำ และการมุ่งพัฒนาผลการเรียนเป็นหลัก ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับวิจารณ์ พานิช (2555) กล่าวว่า

ประวัติศาสตร์ เป็นสาระวิชาหลัก (Core Subjects) ในการเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness) การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ตลอดจนทักษะด้านความเข้าใจความต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural Understanding) นับเป็นการเตรียมเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้าสู่โลกที่มีความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วให้สามารถดำรงชีวิตภายใต้ความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างผาสุก และสอดคล้องกับวินัย พงศ์ศรีเพียร (2552) ที่สรุปถึงประโยชน์ของประวัติศาสตร์ว่าเป็นวิชาที่มีส่วนในการพัฒนาภูมิปัญญาของคนในชาติ เพราะเป็นวิชาที่สร้างนักคิดและปัญญาชน ตลอดจนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์

สรุปผลการวิจัย

การสร้างองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนนักศึกษาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด โดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพแก่การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์นั้น ต้องอาศัยการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์อันเป็นหลักฐานชั้นต้นเพื่อสร้างเนื้อหาที่มีความลุ่มลึกและเป็นเหตุเป็นผล และต้องอาศัยหลักการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล และพัฒนาเจตคติจากการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาทักษะการตั้งคำถาม และพัฒนาทักษะการสื่อสาร มากกว่าการมุ่งการท่องจำ และการมุ่งพัฒนาผลการเรียนเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้มีบทบาทหน้าที่สนับสนุนครูควรศึกษางานวิจัยนี้อย่างถ่องแท้ แล้วนำไปปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
2. ครูผู้สอน ควรนำแนวทางการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร้อยเอ็ดที่ดีไปใช้ในการวางแผนการสอนให้สามารถพัฒนาความรู้ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบกับผู้สอนประวัติศาสตร์ในจังหวัดอื่น ๆ
2. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในรูปแบบการวิจัยในชั้นเรียน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2545). **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 9**. กรุงเทพฯ ฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
- เดช บุนนาค. (2566). **ขบถ ร.ศ.121**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เต็ม วิชาภัยพจนกิจ. (2546). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปฐม คเนจร. (2456). **พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน**. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ปฐม คเนจร. (2545). **พงษาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน**. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก (9). กรุงเทพฯ ฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์กรมศิลปากร.
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2551). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ลาภรณ์ บัวสาย. (2547). **พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน**. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2552). **อาจารย์บูชา**. กรุงเทพฯ ฯ : ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. (2565). **แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2566 – 2570 (ฉบับทบทวน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567**. ร้อยเอ็ด : สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด.
- ลีลา วีระวงส์. (2540). **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ ฯ : มติชน.
- เหล่า ณ ร้อยเอ็ด. (2509). **พงศาวดารภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมการปกครอง.